

Број
20
пара

БАЛКАНСКИ РАТ

Број
30
филира

УРЕДНИШТВО:
Краља Милана ул. бр. 2. ТЕРАЗИЈЕ

У СЛИЦИ И РЕЧИ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК
ДУШАН МИЛ. ШИЈАЧКИ

Излази сваке недеље. Ванредно по потреби. — Претплата тромесечно два динара.

Њ. Ц. В. кнегиња Јелена Петровна

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

КОМИТЕ У ЗАСЕДИ

Умукнула паљба. Крв пуши с равница.
Окончана битка победна и љута.
Четири јунака, опаљена лица,
Запала за тврду бусију крај пута.
На пушкама њиним блеште бајонети
Слатко је и дично за свој род умрети!

„Скоро ће бегунци Већ су у планини
— Најстарији јунак друговима збори —
„Ослушните: чујем говор у даљини
„И хрзаће коњско дубоко у гори!
„Данас ћемо браћо до циља доспети...
„Данас ћемо славу, ил' гроб свој видети!“

„Слушају. У сваком бурно срце игра
Осматрају бомбе и убојне метке,
И потајно, ћутке, ко четири тигра,
Вребају, стиснувши танке брзометке...
Сваки се у души помирио с гробом
А Турци све ближе... и зборе међ собом:

Један: „Ја сам, браћо ситну децу клао!“
Други: „Смрт сам сејо, куд год нога крочи!“
Трећи: „Ја сам, браћо, живе људе драо!“

Јагодина.

А четврти: „Мртвим ја сам коп'о очи!“
А пети, чиј' коњиц зазира у тмини,
Узбуђено збори чети и дружини:

„Браћо, мене плаши тај мир у планини!
„То ћутљиво стење, та потмукла шума!
„Ја несрећу слушам, јер све ми се чини
„Кô да нешто шушну у тами крај друма!
„Него хајд'мо брже“ — преплашено збори—
„Нешто ће нас снаћи у тој клетој гори!“

Ал' дин један тада, кô лав избездушен,
На бусију, хитро, докле око трене,
Искочи са бомбом, силан, разбарушен,
Оријашке снаге, мишице гвоздене,
И измахну снажно.. помози му, Боже!...
И хитну се бомбом што год игда може..

И удари, прште... И, кô да се сруши
Огромна планина од гвожђа и стења,
И прхнуше у вис, кроз дим, што се пуши.
Делови од руку, парчад од камења...
„На бајонет! Јуриш! За част српског рода!
„Живела Србија! Живела Слобода!“

Вој. Ј. Илић — Млађи.

О кумановској битци

— ДЕЈСТВО СРПСКЕ АРТИЈЕРИЈЕ —

Првог дана кумановске битке, 10. октобра, у 7 и по часова изјутра левом обалом Пчиње крстарице су коњичке патроле, а гро наше стратегијске коњице, са коњичком артиљеријом било је такође на левом крилу кумановских положаја. Коњичке патроле, после доласка у додир са противником поднеле су команданту армијске коњице, Кнезу Арсену овакво извешће о противнику:

— Непријатељ, кога је потукла трећа армија ђенерала Степе Степановића код Страцина одступа у неред. Групе које су пред нама побочнице су те војске, која се креће у две колоне према Куманову.

Да би се то извешће проверило и ватром утврдило наређено је, да коњичке батерије одмах отворе ватру са Капиларског Кама на противника, који је био у колонама. Чим је наша артиљерија отворила ватру противник јој је сместа одговорио и пешачком и артиљеријском ватром, која је била тако силна, да је био немогућ опстанак коњице на фронту левог крила. Коњица са коњичким батеријама довукла се на леви бок. Трећи дивизион 3. дунавског пољског артиљеријског пука добио је наређење, да смени коњичку артиљерију. Седма и девета батерија добиле су задатак да заузму Капиларски Кам. Та наредба је извршена. Приликом заузимања положаја рањен је командир девете батерије, артиљеријски капетан прве класе Милан Атанацковић. У томе стиже друго наређење, да девета батерија промени положај под најжешћом пешачком ватром. Имала је да заузме положај Црвени Брег, одакле је доцније и дејствовала. Осма батерија заузела је вис између Безим не коте и Црвенога Брега. Рад овога дивизиона протекао је готово у непрекидном мењању положаја, због разних противуречних заповести од више команданата. Час је наредио командант артиљеријског пука, да се заузме овај положај, час је командант 18. пука (коме је био придодат овај дивизион) и командант дивизије, да се иде на прихватни положај. Због тога, што је њих толико имало пра-

ва да заповеда овим дивизионом његов командант био је принуђен да се тога дана ограничи у своме делокругу рада на обичног посматраоца.

Последице таквог рада биле су, да је противничка артиљерија, услед неделатности наше артиљерије, која је добар део времена изгубила у мењању положаја, успела да регулише извршену ватру на пешадију нашега левог крила, тако да је та наша пешадија, 18. пук, готово сагрвена добром и успешном артиљеријском ватром. Овај успех противничке артиљерије може да се припише томе, што је она била за време коректуре под околностима које владају на стрелишту, а не у рату, јер јој наша артиљерија није могла да омета рад за време коректуре, пошто је била у непрекидном покрету при мењању положаја.

Но поред свега тога наша артиљерија на левом крилу много је учинила да тога дана по подне не попусти наше лево крило, на коме је био 7. пук са комитама.

Око 1 и по часа по подне заузео је и први дивизион овог артиљеријског пука положаје југоисточно од положаја трећег дивизиона; у центру је била друга батерија, лево прва, која се наслања на трећи дивизион, а на крајњем десном крилу била је трећа батерија. Ове батерије су до 2 и по часа по подне засипале противничку артиљерију, а после су тукле пешадију, која јој се била јако приближила у 9 и по часова ноћу, тако да је код прве батерије било гађање на 400 метара (прва батерија је те ноћи темпирала и на 200 метара), а код друге батерије на 800 и 850 метара.

Турска пешадија је ноћу покушала да продре на нашем десном крилу, али је ту одбијена сграпном рафалном ватром наше артиљерије.

Последица оваквог рада првог дивизиона била је, да је противник изгубио сваку даљу вољу да настави даље нападе на наше десно крило.

Овде би требало нарочито истаћи уметност, хладноћу и трезвеност при командовању трећом батеријом, која је добила најмање 120 по математички најуспешнијих шрапнела у батерију, али је поред свега тога она успела да уништи и ућутка цео противнички дивизион.

Успеху на Куманову, где је неочекивано решен срп-

сно-турски рат, много је допринела наша артиљерија, која је имала сва преимућства над турском у погледу способности људства. У опште победу на Куманову извојевало је до безумља храбро држање наше пешадије, импозантна појава целе дринске дивизије у наступу на противнички центар; обасипање центра у припреми напада градом од шрапнела артиљерије: првог дивизиона дунав-

ског артиљеријског пука, целог дринског артиљеријског пука са коте 650 и моравском пољском артиљеријом са Четвртачког Лојзја, дејством тимочке дивизије другог позива у леви бок и позадину непријатеља и на крају појавом дунавске дивизије другог позива на десно противничко крило.

Пет. А. Куновчић.

Са руског двора.

РУСКИ ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК

Алексије Николајевич!

Црногорке у рату.

Црногорке

НОСЕ НА БОЈНО ПОЉЕ ПРЕОБУКУ ЗА РАТНИКЕ И ПОСТЕЉЕ ЗА РАЂЕНИКЕ

Вечита песма

— Од Сокољанина —

Таласи Саве и Дунава плава,
Шуме вечито и дању и ноћи,
Јуначки подвиг што богиња Слава,
Окити венцем у срдитој моћи.

Дивљачке чете Хуна и Авара,
Ко љуте звери растера и смрви,
Уништи силу оholих Татара,
И мач окупа у потоку крви.

О' свето доба! Тама заборава,
Никад те неће, никад неће скрити,
Зрачиће спомен дан и зора плава,
Наш сјај ће опет што је био бити!

Шуме таласи Дунава и Саве,
А њихов шум је историја цела,
Словенске моћи и борбе кржаве,
И вечном славом крунисаних дела!

Србин бити нешто значи.

— Сличица с Битоља. —

Пре неколико месеца, када се приликом једне свечаности у Паризу, беше подигло двеста аероплана у вис, Матиас, сарадник „Матена“ сав усхићен, рече једном Србину, који се том приликом десио у Паризу и присуствовао овом летењу:

— Јелте да то нешто значи бити Француз!
— Како да не! — одговори Србин.

Пред Битољем грувало је сто наших топова. Случај је хтео да се Матиас ту сретне с оним Србином из Париза. Гледајући како Турци беже, Србин довикну дописнику „Матена“:

— Господин Матиас, господин Матиас, *јелте да то нешто значи бити Србин!*

— Да, да, много то значи бити Србин!
— одговори сав усхићен Француз.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Кумановски Обилити.

Два велика старца

† Мајор Љутомир Борчевић.

Њ. В. Краљ и Пашић

Благо теби, што те мајка родила јунака
 Да се славом можеш дићи до сунчаног зрака!
 Благо робу, ком си дон'о слободе и зрака,
 Благо твојој Отаџбини са таквога дива,
 Што с јунаштвом твојим дичи — до неба ужива;
 Благо мајци која роди таквога јунака!
 Благо теби, што си знао твоју мушку снагу,
 Изложити тако верно за Србију драгу
 Нека ти је лака земља за коју си пао,
 Нека ти је вечан спомен ког си стећи знао!

Бор. П. Ценић

НАПРЕД!

— Песма у прози. —

Христос је рекао: љубите друг друга! И он умре на крсту за спасење рода људског.

Испуњавајући његов завет данас стотине, хиљаде умиру на бојном пољу ради спасења поробљене браће. И сви су од реда готови да мру. Из њихових се редова чује одјек далеке буре на бурноме мору. Они ступају напред и певају химну Слободе. Са запаљеном факљом у ноћној тмини иду напред, а они који стењу под тешким јармом ропства радосно подижу главе. И као што мрак бега испред луче факље, тако и глаци-тељи — тирани бегају испред њих. Свуда, где они прођу, чује се шум раскиданих верига, а место тираније царује

Краљ је у Скопљу. Обилази трупе. У томе стиже и председник министарства Никола Пашић, који прилази Краљу и реферише му о последњим успесима српске војске, о сјајној победи што ју је дринска дивизија извојевала пред Марксом Прилепом. Краљ слуша са задовољством и осмехом на уснама. За два велика старца стоји командир гарде, коњички капетан Ратко Ракетић.

Слика ова израђена је по фотографском снимку најбољега фотографа у овоме рату Марјановића, који има читаву велику збирку снимака најлепших момената са бојног поља, на коме је Марјановић пратио српску војску од преласка границе до свршетка ратних операција.

Слобода и Правда, у место суза и јадиковања одјекују радосне песме и весела. Радују се као на рано пролеће, огрејало их је топло сунце, које оживљава; цвеће, венци, пољупци, песма, јер нема више роба.

Ко може да задржи орла, који шестари под облацима?

Ко може да пресече пут стрели у ваздуху?

Ко може зауставити поток, који се као бујица спушта с планине, који се уз пут све више шири, подиже и расте, носећи пред собом све труло и гњило

Они што данас испуњују Завет петвековни то су орли под облацима.

То је стрела у ваздуху

То је поток, који ће спрати са земље срамно ропство. — Напред! Напред!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

На позицији.

АРТИЉЕРИЈСКА ПАЉБА.

Снег је пао, а мраз стегао, наше трупе воде очајну борбу с противником, који је заузео такве положаје, да су наши упућени само на пешачку борбу. И ако је терен непроходан и брисан од турске артиљерије ипак су и наше силне тобџије које добар глас бије из свих рагова, успеле да два топа изнесу на позицију са које ће снажно помоћи храбру нашу пешадију, која чисто добије крила, када за леђима осети силно дејство наше артиљерије. Укопали су се у снегу и леду и брзом а сигурном паљбом туку турске позиције и олакшавају продирање пешака, који чим осете да су српски топови на позицији, и сами без команде ползе напред — на бајонет.

Тако допуњујући се, беспримерна храброст пешадије, и беспрекорна спрема и добро око наших тобџија који су били где оком ту метком, учинили су да је турско царство саломљено, а на његовим развалинама понова се уздигао двоглави српски Бели Орао.

НАШИ ЈУНАЦИ

Коњички капетан **Драгослав В. Војиновић** командир митраљеског одељења у трећој армији.

Капетан Војиновић одликовао се храброшћу и присебношћу у свима биткама, а нарочито на Мрдарима, Приштини, Феризовићу, Љешу и т. д.

Довољно је само да се зна, да је армија генерала Јанковића имала тежак задатак да продре и савлада сав арнаутски елемент, почев од Куршумлије па све до Јадранскога мора па да се оцени јунаштво српске војске.

Разбити и савладати толики дивљи арнаутски елемент, прећи тако огроман терен проћи кроз непроходне кршчеве, стење, гудуре и проломе, што кажу: проћи ону да где „змије креч једу, а гује славу славе“, а уз то трпети и глад по неколико дана, то је оно, чиме се данас занима и диви цео културни свет. Све ове огромне напоре срећно је пребродио млади капетан Војиновић, и допрздрав и чврст до српског приморја са својим митраљезима.

Војиновић је спреман и интелигентан официр, и сматра се као узор међу нашим млађим, школованим официрима. Син је г-ђе Анђе и Васе Војиновића. У Београду је свршио основну школу и гимназију. Свршио је међу првима четворогодишњу нашу нижу школу Војне Академије, а ло том и виши курс са одличним успехом. Благо оцу и мајци, који су оваквог сина одгајили, а Србија се може поносити оваквим официрима.

КОСОВСКИ ОСВЕТНИЦИ.

РЕЗЕРВНИ КОЊИЧКИ ПОТПОРУЧНИК

† Милутин Драг. Муџић

економ из КОМИРИЋА, ЗА КРАЉА И ОТАЦБИНУ ПАО НА РУЈНУ

Први јачи сукоб при преласку границе наша прва армија имала је на Рујну, одакле је Турке успешно протерала и ако су ту имали одличне положаје. Но ни тај први знатнији успех није могао бити без жртава у крви. Поред више војника на Рујну смо изгубили и два млада официра: артиљерског потпоручника Душана Ј. Цветковића, чију смо слику донели у првом броју, и резервног коњичког потпоручника Милутина, Муџића економа из Комирића, сина познатог народног првака, чувеног напредњачког вође и старог народног трибуна Драгића. Млади Муџић је рођен 16 децембра 1888. године у Комирићу, где је изучио основну школу. Четири разреда гимназије свршио је у Ваљево и Шапцу, па га је отац, угледан домаћин и привредник, у жељи да га привеже за кућу и имање, дао у винодељско-воћарску школу код Букова. Да би ту стечено знање проширио и био од користи и себу и својој околини отац га је послао у чувену помолошко воћарску школу у Бохоницу, код Брина, у Моравској. По свршетку школе није као остали му другови похитао у државну службу но се вратио на своје имање у Комириће, да стечено знање примени на своје добру. Годину дана раније но што је морао јавио се за одслужење рока у сталном кадру. Команда му је одобрела и он је свој рок одслужио у коњичкој подофицир

УНИВЕРЗИТЕТСКА

ској школи, где је положио испит за резервног коњичког потпоручника.

Као такав пошао је у овај рат и на Рујну је 7. октобра од турске гранате рањен у трбух. Од те ране преминуо је у Враћи 14. октобра, а тешко уцвѐлени отац иренео му је тело у место рођења.

Милутин се спремао да као напредан школован економ буде углед целој својој околини. Судбина је хтела да гроб његов буде углед његовој околини, како се за свете Србине идеале живи и — мре.

Слава јунаку Милутину!

Гордости, кад ће твојој,
Трагичан конач доћи.

Азијат биће смрвљен,
Што светска правда иште,
А место тебе само биће,
— Пусто згариште!..

Враће

Пет. Т. Ристић

Радник јунак

† Војислав Стефановић, ЈУНАК СА ЈЕДРЕНА

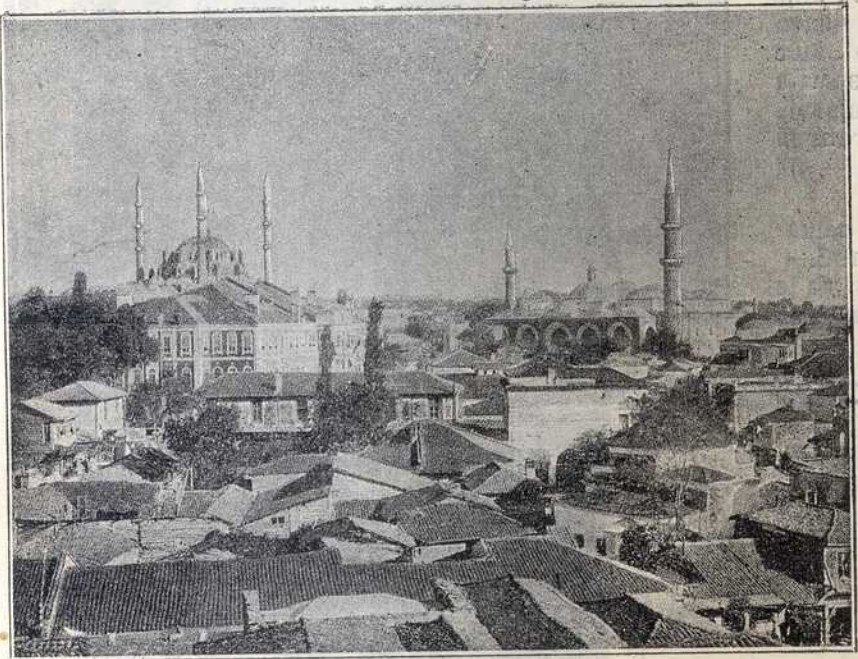
Право је да на овај начин забележимо смрт једног честитог, идеалног младог Србина, одличног радника, који је свој живот положио за свету идеју. То је **Војислав Стефановић**, моделијер. Он је као врло добар и вредан радник радио неколико година у фабрици М. Јечменице и комп. где су га сви волели као добра и племенита друга и радника. Кадар је одслужио за време анексије. По изласку из војске, у тежњи да се што више усаврши у занату и прошири своје друштвено образовање оде у Немачку, где је радио неуморно и телесно и умно, посећивајући школе трговачке и занатлијску. Од своје скромне зараде плаћао је учитеље француског и немачког језика мислећи да се ускоро врати у своју отаџбину те да буде што више од користи и себи и Отаџбини.

На глас о мобилизацији међ првима се ставио на расположење својој команди. Давала му се прилика да не иде у борбени ланац, но он је као прави Србин одбио то.

Са четвртим прекобројним пешадијским пуком, отишао је ослобођавати своју браћу од дивље хорде бесних Турака и Арнауца. Свугде и на сваком месту био је међ првима борећи се и храбрећи своје другове. Новембра 9. његов пук је водио огорчену борбу с непријатељом пред самим Једренским утврђењима. Воја се тога дана херојски држао. На примедбу врелачког проте С. Остојића.

„Чувај се Војо“ одговорио је: „Нема смрти без суђења!“ али тек што је довршио реченицу непријатељско тана удари га посред срца и пресече један млад живот за навек. — Пао је с осмехом на уснама знајући, да је вршио свету дужност наспрам своје миле Отаџбине и да ће га другови многоструко осветити.

Слава нека је јунаку Воји, који је био један од друштвено најобразованијих и стручно најспремнијих српских радника!

Једрене : Селимова џамија

Горња слика представља унутрашњост града Једрена, који већ више од четири месеца држе опседнуте српска и бугарска војска. На слици је представљен онај крај у коме је чувена Селимова џамија, која је прва после Аја Софије на Балкану. Селимова џамија је највећа, најлепша и најскупоценија грађевина Турака, који су Балканом владали више од пет векова, а сем ове џамије немају ни једне грађевине, која ће потсмтству сведочити, да су овде били толико векова неограничени господари.

ЈЕДРЕНУ..

У времену гордом, гордо си поникло,
Јер силни Адријан, римски цар,
Темељ ти диже, име ти даде,
И би ти господар!

А какво с' онда било,
Сад и не личиш више,
Ал' већа гордост заго,
У теби сада дише.

Но вечна сталност никад —
Нигде не може бити. I
Под руку Турака дивљих,
Паде покорно и ти!

Под њиме ко прави див си,
И јачим, страх улило;
Што пак од „малих“ сада патиш,
Ти ниси ни у сну снило?...!

Сад српско-бугарска зрнад,
Над тобом страхотно пиште,
Зидине горде сада ти с' тресу,
— А сложна браћа слободу иште!

Још само мало, још који дан,
Та неће дуго проћи, —

БИБЛИОТЕКА

Прва жртва Косовске идеје

— Почетак борбе на Мердарима и погибија поручника Милана М. Поповића —

Пре но што је рат објављен и наша војска добила наредбу да пређе границу крвожедни Арнаути изазвали су крвав сукоб на Мердарима где је, на вероломан начин, само због своје благородне душе, племенитости и казакерства платио главом млади артиљеријски поручник у резерви, париски студент Милан М. Поповић.

Пре но што се отворила борба на Мердарима једна већа група Арнаута са белим марамама на пушкама појавила се из једнога шумарка и пошла право нашим редовима довикујући:

— Нашинци смо! Нашинци смо!

На предстражи су биле неке чете трећег пешадијског пука другог позива. Војници нису веровали овој предаји но су појединачно избили на њих неколико метака, на које Турци нису одговарали но су се хладнокрвно приближавали нашим. У томе моменту истрча пред наше редове водник, комита поручник Милан, који је на себи имао своју официрску униформу без еполета.

— Не пуцајте! То су наши, они се предају! грмну Милан и смело се стави између две ватре и потрча у сусрет долазећим Арнаутима.

Наши обуставише пуцање, а у том се Милан приближи Арнаутима. Њихов вођа му изађе на сусрет и њих двојица се загрлише и срдечно изљубише.

Арнаути предвођени Миланом приђоше нашим, а и наши видећи српског официра пред Арнаутима напустише своје положаје и пођоше им на сусрет.

О час се направи гомила Срба и Арнаута, који се нису могли објаснити, јер међу нашим нико не знађаше арнаутски, а Арнаути ни један нису умели ни бекнути српски, а видело се да би да се објасне.

У том гомили приђе командир друге чете, резервни пешадијски поручник Добросав Урошевић, професор из Београда.

Видећи измешане наше војнике с Арнаутима поручник Добросав мимиком Арнаутима показа, да треба да положе оружје када се предају.

Какво изненађење за наше када Арнаути не само не послушаше овај позив но сасвим лежерно затражише — да наши положе оружје!

Док се наши официри згледнуше Поповић се окрете вођи Арнаута да га љубавно увери, да је безбедан и да он са својом главом јемчи, да им ни длака с главе неће фалити, када крвожедни Арнаути неочекивано у тренутку ока трже своју каму и док би ударили дланом о длан сјури је у племенито срце витеза Милана.

У том остали Арнаути припуцаше на наше Један поднаредник је био још толико присебан, да је скочио и убио Арнаутину, који уби Милана, али и сам ту плати главом.

Код наших војника наста паника и нагнуше у бегство. Арнаути се користеше близином једнога шумарка и о час се изгубише. Када су се наши повратили од првог изненађења нису могли више гонити вероломнике, јер им је шумарак пружио сигуран заклон. Пушкарање између наших и Арнаута настављено је цео дан и целу ноћ. Када су сутра дан Арнаути отерани артиљеријом на месту погибије нађен је поручник Милан, коме су Арнаути скинули чизме и однели сат, и поднаредник, који га је осветио. Арнаути су своје погинуле собом понели.

Мртво тело поручника Милана, који је имао ту срећу да буде први почасни гласник, који се виђуо у регионе бесмртности, тамо „ће Обилић над сјенима влада“, пренето је са Мердара у Ниш, и тамо је до преноса у Београд лежао у капели код Ђеле Куле.

Наш уредник десио се у капели у моменту, када је јунакова мајка стигла из Београда, да целива хладно тело свога јединца, кога је тек пре који дан испратила с најлепшим надама, да свети Косово. Он тај састанак јунакове мајке са палим јунаком описује овако:

На сред капеле, у прно платно, увијен лежи леп младог као капаља росе артиљеријског поручника Милана М. Поповића. Тек што сам се пред хладним телом јунака прекрстио уђе у капелу једна отмена госпођа у дубокој црнини, у пратњи једног потпуковника. Та дама била је мати мртва јунака.

Настаје језовита слика: Мати прилази мртвом сину, скида са лица чоју, и укочено га гледа, без једне сузе.

Тренутак доцније паде на свога сина, обасу пољупцима његово хладно лице и онда тек почиње тихо јецати и шапутати:

— Сине мој, љутиш ли се, што те мајка љуби, што ти мајка плаче? Ти си ми казао при раставку. *Не илачи, мајко! Јунакова мајка не треба да плаче!*

И зацело је ретко срце материно, која кроз тихо јецање над мртвим јединцем говори:

— *Војниче мој, само када те видим; када те Арнаути и Турци нису исекали, нећу да плачем! Ти си јуначки иао за своју Отаџбину. Ја сам јунакова мајка!*

Моменат пун туге и жалости и мени се оте дубок уздах из груди и горко з плаках за овим младим животом, који је могао много дати у будућности Отаџбини, која се на крви и костима његовим и његових славно палих другова поносно подигла и проширила.

Милан М. Поповић син је јединац пок. д-ра Милутина, у Београду је, увек као први међу првима; свршио основну школу, гимназију и Виђну Академију. Кратко време пред ратом иступио је из војске и пошао у Париз, где је студирао правне науке на тамошњем Универзитету. Када је намиришао барут оставио је Париз и пошао на границу, да се као комита бори и ето где паде као прва жртва Косовске идеје, која је силним генерацијама била само леп сан, а данас је пуна јава.

А хвала за тај велики чин, за стварање најславније епохе у историји нашег народа припада у првом реду онима, који су крв своју пролили и животима својим откупили те успехе, којима ће се нација наша на веки веков поносити.

Дете отмене куће, поручник Милан је био не само одличне стручне спреме но је био друштвено најобразованији и један од најваспитанијих српских официра. Српски официрски кор изгубио је у њему члана, који би га достојно могао репрезентовати на сваком великом европском двору.

Хвала нека је мајци, која нам га је родила, а част успомени и имену његову, које ће бити забележено међу првим палим Косовским осветницима!

— Слава јунаку славно палом!

— Слава Милану Поповићу!

Артиљеријски поручник † Милан М. Поповић погинуо као водник комита 3. октобра 1912. године на Мердарима

Од Старца до Витоља.

Дневник једног обвезника дунавске санитарске колоне. —

8. октобар.

Топови грме данас цео дан и наговештавају нам да је граница близу. Једва чекамо да је видимо. Пред нама, по висовима, свуда куле. Распитујемо се за њих. То су турске карауле. До јуче су биле у турским рукама; до јуче је ту била граница турска, а данас је све то наше. Наша војска наша узданица, оправдала је све наде, које смо на њу полагали и одмах, по објави рата, отерала је турску посаду удружену с полудивљим Арнаутима из ових градића што се караулама зову и тиме прокрчила себи пут за даље своје напредовање.

Све ове карауле које видимо, на висовима су. Изгледа да нема силе, која им се може приближити и опет су отете од њихових браница од којих је многа мајка за својим сином или сеја за милим братом закукала.

Страшни су били ти људи, који су ту боравили. Чување границе била им је последња брига: харање, плачкање, убијање и томе слично било је оно што их је на ту самоћу гонило. Мало је регуларних војника тамо, већ сами Арнаути.

Селаци из страха од тих арамија нису смели без велике оружане пратње обилазити своје имање, које је за несрећу близу караула. О женама, пећу ни говорити, јер се ни једна, ни за живу главу, не би усудила да тамо оде, без пратње људи наоружаних до зуба. Тако се дан за даном проводио у вечитом страху и зебњи од Арнаута.

Али је и томе једном дошао крај. Данас тога нема. Данас се наши селаци пећу све до саме карауле и посматрају њихове рушевине, дивећи се страховитом дејству наших топова.

Идемо даље. Топови грме и ако далеко. Једва чекамо да пређемо границу.

Сунце залази, мрачи се постепено. Селаци се враћају својим кућама, а ми их питамо: Где је била граница, да ли слизу?

— Десно од оне карауле у долини. Иза првог брда.

Обузе нас радост и ми се и нехотице брже грчусмо.

За непуних пола сата бејасмо већ иза брда где је граница. Ту затекосмо десетак наших војника, који су се од тешког и напорног пута одмарали.

— Где је граница? повикасмо као из једног гласа.

— Ево ова утрина, то је била граница!

Као без душе полетесмо оном месту и окупи смо се око командира наше колоне, резервног коњичког поручника Раде Мирковића, познатог адвоката београдског.

— „*Каве доле!*“ чу се глас командира. — Да се помолимо Богу прелазећи на непријатељску територију.

Пошто и то би готово, командир узе чутуру вина, направи лепим и патриотским говором војницима и пружи чутуру најближем до себе — Хура, хура! — повикаше војници као из једног грла. — Нека нам је срећан посао.

Нисмо се дуго задржали. Продужили смо пут.

Прошли смо многа брда и села, наилазили места где се крвав бој био и у 9 часова стигосмо у село Кленово.

Доцкан и по мраку није се много видело те нисмо ни покушавали да село разгледамо. Остали смо код колоне, да бар колико — толико коње одморимо и спремимо за даљи напорнији пут.

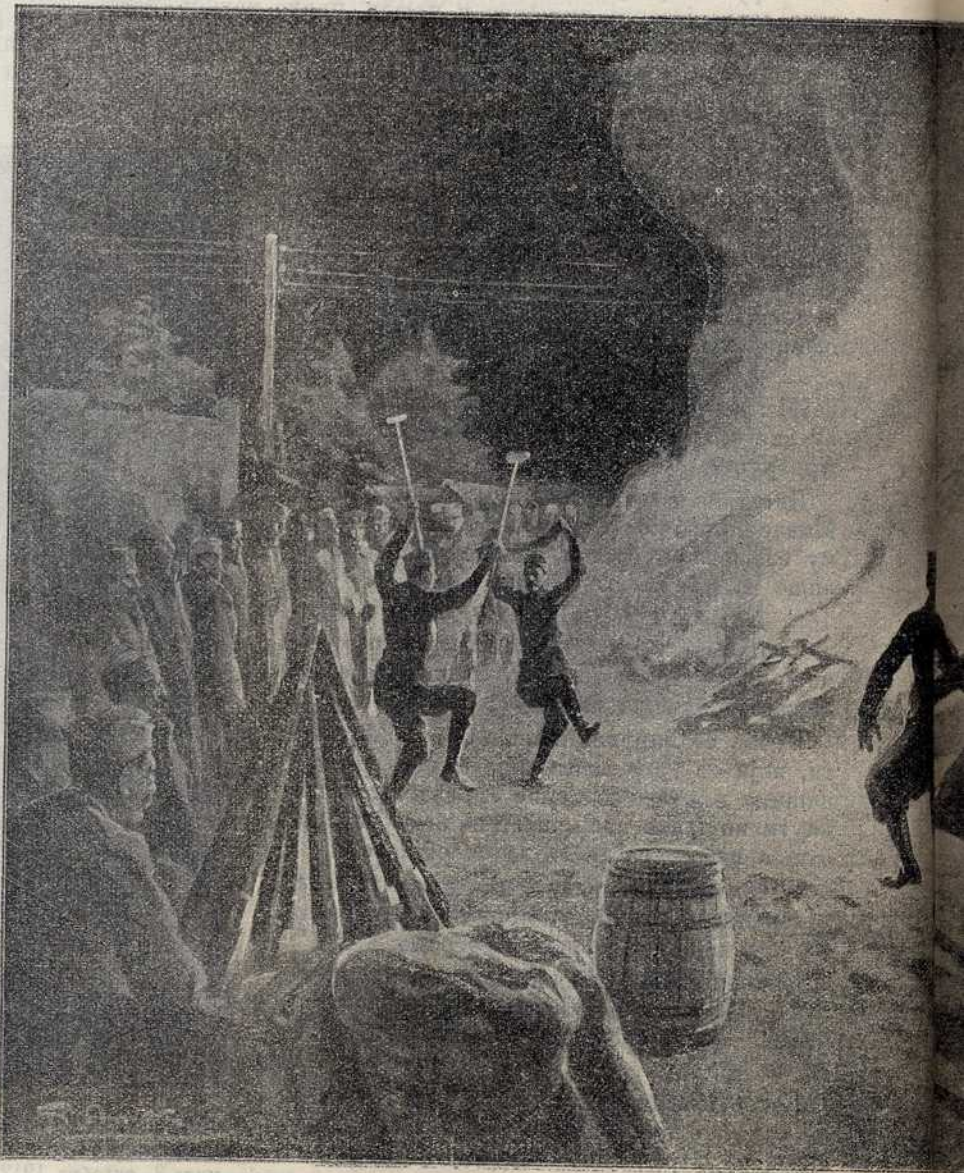
Тек што стадохмо, позваше нас у једну кућу због неког рањеника што је ту лежао.

Уђемо у собу. На једном простом кревету лежао је рањеник Сироме, тешко је рањен. Наши војници, који су

гонили непријатеља, заборавили су га на бојишту. Целу ноћ је ту лежао. Хладна ноћ и студена киша много га је мучила. Тане му је прошло кроз средину плућа. Повраћа крв. Д-р Међера га прегледа и рану превеи и како је било немогуће да га собом понесемо, доктор нареди како се има с њиме поступати; остави лекове и ми одосмо.

То је био наш први рањеник на кога смо наишли.

Његово бледо лице; кржаве хаљине и локве усирене крви по кошуљи, остало ми је јако урезано у души и памћењу, те мислим да овог првог рањеника никад нећу заборавити.

Наши под Једреном: Веселје српске опсадне же

Морало се даље и ми без предомисљања идемо под водством једног мештанина.

Варедба гласи, да имамо бити ноћас у селу Пеленус. Али немогуће је превалити тај грдан пут тим пре, што је пут куда се крећемо до зла бога рђав.

Преко гудура, брда и несрећа, што се не да описати, ишли смо и тек око 10 часова у јутру стигли у село Старца.

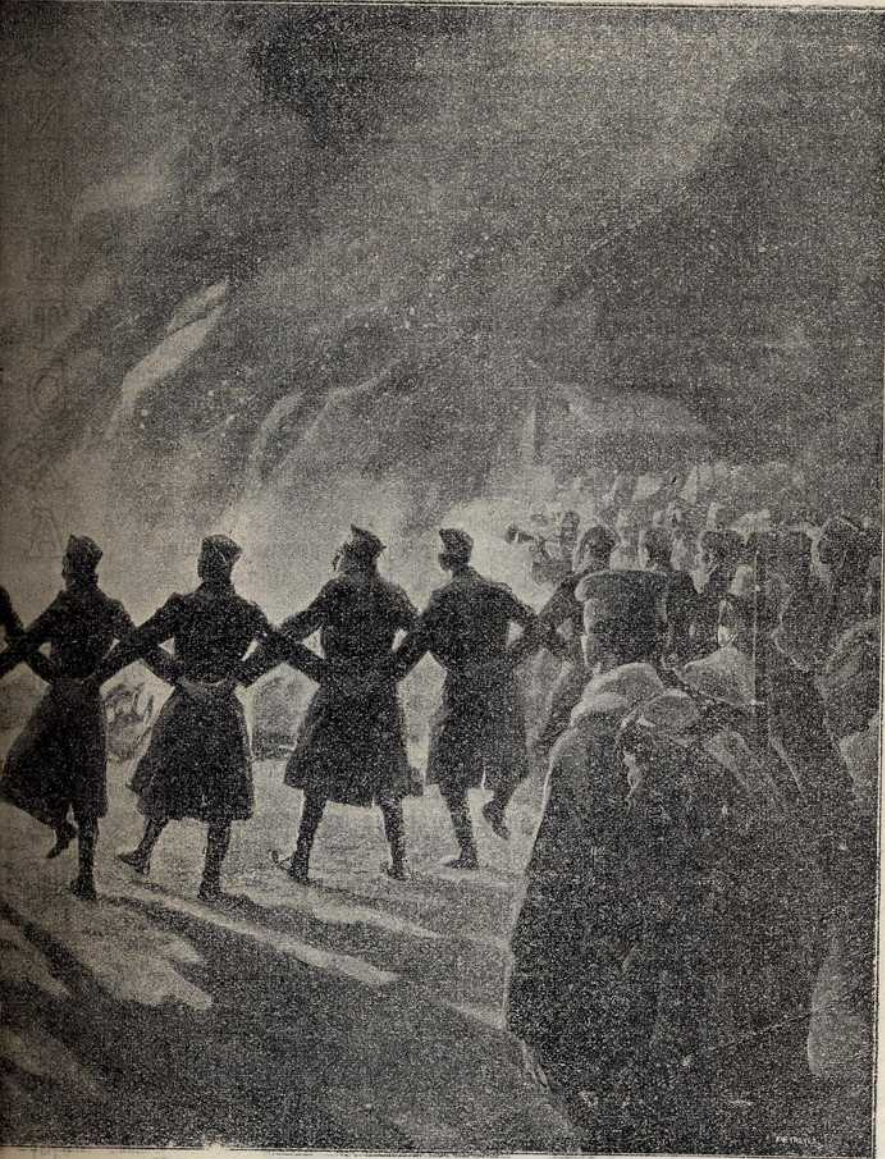
9. октобра.

Мислим да ни један из колоне неће никад заборавити последњу вратоломљу ноћ. Пут који смо требали прећи за 4—5 сахата прешли смо нечуеном и невероватном муком за 12 сахата. На средини пута у 4 сахата у јутру стали смо. Није се могло даље. Мрак да прст пред очима не видите; пут страховит; налазимо се на самом венцу планине Козјака преко 7—800 метара висине. Пред нами

несрећа. Лево и десно грдне провалије да се несме погледати. Закуке и неке пртине где требамо да се провучемо. Немогуће је! — Шта да се ради? Војници кукају: Ах Боже, Боже, зашто нас овако мучиш — проламало се на све стране по овој страшној и мрачној ноћи. Прибегосмо и последњем средству: „бити ил' не бити“. Испрегосмо коће и на рукама, сви, огромна рањеничка кола. пренесемо даље једна за другом. То су биле неописане муке; људи већ изгубили присуство духа; многим је чак и самоубиство на памет падало.

Страшна је то ноћ била. — Па кад још помислите,

не под тврдим зидинама града Једрена.

да смо још у туђој земљи, да место не познајемо; да смо у гнезду Арнаута где можемо свакога часа из заседа плотувима бити побијени, онда можете лако замислити и себи преставити сву страхоту и стање у коме смо се налазили.

На једвите јаде прођосмо ову несрећу и таман да кажемо: хвала Богу, кад нас порази вешћу каплар Андреја, који је за то време одјашао даље, да види пут.

— „Неможе се даље. Сад тек наступа рђав и можда и гори пут!

Сви пренеражени, гледају убезекнуто и скоро без надежно.

Опет се све даје на посао и из ове напасти прелази на другу, па тако све до 4 сах. ујутру, кад се даље није могло. Застасмо док не сване.

За тили часок, наложише ватру, да се премрзли огреју. Ветар фијукће, — хладан да се крв у жилама леђи.

Мртви уморни, нас неколико, легосмо да се мало одморимо и сном поткрепимо.

Није се ништа јело цео дан, глад поче да дејствује. Није дуго прошло кад ето га др Међера.

— Шта је с вечером, зар нећемо јести?

Мени зашкрипе у стомаку, па хајде код наредника, код кога је било нешто преостало од доручка. Једва смо га нашли по мраку у једним колима за рањенике.

— Хоћеш и ти мало, наредниче да са поткрепиш? упита доктор.

Чини ми се, одговори, па насмешив се намигну: И мене тај хуља — стомак већ давно мучи.

Прилегнемо на онај слојављени и не подгрејани паприкаш и смазасмо га за тили часак.

Тек онда нас сан савлада, те се завукосмо у кола, па и не водећи рачуна о зими, дрхтећи, одспавамо до 5 сах. у јутру. Тада се кренусмо истоветним путем даље.

Уз рику топова и лелек возара стигосмо у 10 сах. у село Старац. То је мало сеоце на самом гробу планине Рујан. Сирото. Људи нас радосним лицем дочекаше. Село је тек јуче заузето од Турака. Бранило га је око хиљаду Турака и Арнаута. Турци и разбијени и нагнани у бегство од наше храбре војске, сврате у кућу једног тамошњег Србина и искасапе му сина. Ваљда само зато што је Србин! Његова нас мајка дочека кукајући:

— Нека децо, не жалим што ми је син искасапљен само кад сте нам ви дошли, и кад ће те нас ослободити ових арамија.

У Старцу се нисмо дуго задржавали. Пошли смо даље; пут је узан, стрменит и рђав; морали смо га копањем ширити.

Са виса угледасмо доле, далеко равницу кроз коју нека речица вијуга. То је Пчиња.

Кад смо се дохватили долине дахнемо душом. Сад смо све том долином, поред реке а често и коритом ишли даље и у подне стигосмо у Пеленце. Пеленце је сиромашно али доста лепо српско село.

Овде смо требали да останемо али је потребно било да смо ближе кумановској битци, те добијемо наређење се одмах кренемо у Челопек.

За тили часак све је било спремно и ми се кренусмо.

Као коначари пођосмо да се о храни и логору постарају Милан Поповић, Влада Матић и марвени лекар Врбић.

Пут је био релативно добар и ми смо брзо одицали.

На половини пута нас причека Милан Поповић. Јако смо се изненадили, јер смо знали да се морало нешто необично десити, што га је на путу задржало.

— Не може се даље рече ов. Поред пута леже мртви Арнаути. Десетак наоружаних Арнаута побегло је и сад су негде у близини прикривени. Мунициону колону прати стража одапетим на „готове“ пушкама.

Наста тренутно узбуђење, али даље се морало. У 8 сах. у вече стигосмо у Челопек, место где су пре више година војвода Брана с његовим неустрашивим друговима јуначки за свој народ изгинули. Логор нам је био испод самих планина и брда на чијим се висовима видела наша војска.

10. октобра

Село Челопек лежи испод неколико висова на висоравну. Испод њега протиче Пчиња. Становници су чисти Срби. Имају и своју лепу школу.

Горе више логора, има заробљеника, рече нам један обвезник. Одемо тамо, где застасмо око 60 све 4 и 4 везаних Турака. Међу њима има доста и Босанаца. Мирно, свуждени очекивали су своју судбину. Јаком пратњом отпратени су у Србију.

(наставиће се)

Из прошлих ратова

РЕЗЕРВНИ САНИТЕТСКИ ПУКОВНИК

Д-р Владан Ђорђевић

Санитет наш у овом рату добро се показао. Сматрајући да је правс, да се сетимо и оних, који су том и таквом санитету ударили темељ код нас доносимо данас лик д ра Владана, шефа војног санитета у прошлим ратовима, који под теретом година није могао узети лично учешћа и у овом четвртоме рату, али је за то на бојно поље послао два сина, два официра, који су се пред непријатељем јуначки понели.

Наше војсковође.

пуковник Јован Викторовић, командант 16 пука

Пуковник Викторовић са својим храбрим пуком одлично се понео у борбама на Куманову, а био је те среће да му је пук први развио стег у Душанову Скопљу.

Признање нашим јунацима

— Командант својој прослављеној војсци —

Када је после крваве борбе и страховитих напора српска војска победоносно ушла у Битољ, чиме су завршене наше ратне операције, командант прве армије Њ. К. В. престолонаследник Александар издао је 7. новембра својој храброј војсци једну наредбу историског значаја. Да је сачувамо за потомство доносимо је у целости. Она гласи:

Моји дични соколови!

Када сам пре месец дана примио команду над првом армијом, Моја прва реч и поздрав коју вам упутих беше, да вас подсетим:

Да сте потомци оних јуначких бораца, који започеше и донекле ослободише под Турцима подјармљено Српство.

Да су на вас, наду и узданицу васколиког Српства, управљене очи не само целог Српства него и целог света;

Да су вас ваши родитељи, браћа, сестре, жене и деца испратили у свети бој, да ослобађајући подјармљену нашу браћу, победите непријатеља или да јуначки изгинете и себи оставите светао спомен.

Да ћете имати да подасите све ратне тешкоће: замор, студ, а често и оскудицу у исхрани и одећи; бићете дакле уморни, озебли, често гладни и жедни, неиспавани и још при том имаћете да се борите дуго дању и ноћу са многобројним, упорним и храбрим непријатељем. —

Подсећајући вас на све то, Ја вас позвах:

Да не малакшете духом ни у најтежим тренутцима и да не жакалите своје крви, него да смело и одважно нападнете нашег петвековног злотвора и непријатеља, Турчина, уверени да је и њему, у најтежим нашим тренутцима, још много теже него нама;

Рекох вам ко се одважно реши на победу или смрт, томе Бог помаже и тај редовно побеђује, јер тад пред његовом одлучношћу, непријатељ малаксава духом, њиме овлађује страх и напушта бојиште.

На послетку вас подсетих да побеђујући Турке и ослобађајући подјармљену браћу, светите тужно Косово Поље. То беше моја, вама упућена, прва поздравна реч.

Друга моја реч беше само:

Напред! Напред! Напред!

И ви, моји дични соколови, дивно послушасте обе Моје речи!

Ви се показасте достојни потомци својих јуначких предака;

Ви испунисте завет и наду целокупног Српства,

Ви одолесте свима ратним тешкоћама и разбисте снажну турску војску;

Ви својим јунаштвом задивисте цео свет;

Ви вашим победама на Куманову, Присату, Бакарном Гумну, и на Битољу — сјајно осветисте тужно Косово, те оно сада није више тужно, и ослободисте нашу браћу испод петвековног турског јарма! Тим утврдасте истину: да, ко се реши на победу или смрт, томе Бог помаже и тај увек побеђује.

То беху моје прве две речи.

Трећа је моја реч, моји дични соколови:

Да вам у име целог Српства, у име Врховног Заповедника Њ. В. Краља Петра I. Мога узвишеног родитеља, а и у име Своје, за све то искажем неизмерну захвалност;

Да вам кажем да се душе наших предака радују и веселе што виде такве себи достојне потомке и осветнике,

Да се вама диче и поносе ваши родитељи, браћа; сестре, жене, деца и пријатељи;

Да ће дела ваша бити записана златним словима у српској историји, и

Да ћете ви своме потомству служити за светао пример.

То је трећа моја реч, вама, преосталим живим ви-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

тезовима а оним витезовима што јуначки изгибоше на бојишту, имам да кажем:

Да ће њихова светла успомена живети вечито у срцу и души сваког Србина;

Да ће имена њихова бити златним словима исписана поред имена најхрабријих наших јунака из прошлости и да ће се потомство њима исто тако дичити и поносити, као што се дичи и поноси и јунацима нашим из ранијих времена; и на послетку

Да заједно са вама свима из дубине срца и душе узвикнемо:

Вечна им слава, мир и покој пепелу њиховом!

Завршујући трећу своју реч и одајући вам хвалу и своју захвалност, позивам Вас, да, заједно самном узвикнете:

Да живи наш Врховни Командант Њ. В. Краљ Петар I, који нас поведе у овај свети бој!

Да живи наша Велика Србија!

Да живи њена храбра војска!

Да живи српски народ који одгаја овако храбру војску!

Командант, Престолонаследник Александар в. р.

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИСКИ ПОТПОРУЧНИК

ПЕТАР КУНОВЧИЋ,

јунак са Куманова.

Резервни официри одлично су се показали у овом рагу, а сами активни официри признају, да су њихови другови из резерве, ништа мање од њих, допринели нашим ратним успесима. Један од тих резервних официра је и млади Куновчић, који је био те среће, да са својим водом из 7. пешадијског пука први пређе границу. У борби на Нагоричану Куновчић је својом неустрашимомшћу импонувао својим војницима. Ту је и рањен у ногу, од које се ране исцелио и већ се вратио у своју команду, да свој живот и своје знање понова стави на расположење Краљу и Отаџбини.

Домен Отлијев:

Последњи сан рањеника

У свечано рухо обуци ме мајко,
Окити ме цвећем, као негда што си,
Крај одра ми седи, задњи целив дај ми,
Задњи пут ме благо помилуј по коси.

Запевај ми песму сунцу и слободи,
Песму која диже и болне оздравља,
Песму о животу, који слави води,
И доворе плете победнога славља.

Погледај кроз прозор, дан како се блеска,
Како цвет на цвету у роси ужива,
Гле и моје драге, како се кроз цвеће,
У поздравље дану мило осмехива,

Закићена рујним ружама у коси,
У одећи лакој попут магле сиве,
Поздравља ме мило, осмехе ми шаље
И с осмехом тајне ватрене целиве.

Ево је где иде.. све ближе и ближе,
И трли ме страшно.. ах животе нови!
Мајко, мила мајко, задњи целив дај ми,
И целивом нашу срећу благослови.

Ближе, ближе драга, докле дан не гасне,
А кад падне вече, моја срећо рана,
Поздрављаће нашу љубав звезде јасне,
До новог јутра, до новог дана.

Тако!.. ходи.. ходи!.. нек пољуби наши,
Пркосе пољубу, од куршума врела,
Што ме тако гуши... дага, добро моје,
Оките ме цвећем, око хладна чела.

Са словесничког

Милорад М. Петровић.

Косовски осветници

† Михајло Јовичић, поднаредник треће чете, трећег батаљона,
7. пука погинуо 10. Октобра на Старом Нагоричану.

АРТИЈЕРНСКИ КАПЕТАЧ ПРВЕ КЛАСЕ

† **Живко Стојковић**

ЈУНАК ИЗ ПРОШЛИХ РАТОВА

Јунак отац — јунак син.

Тежиште кумановске битке било је на Младом Нагоричану, а најжешћу ватру ту је имао да издржи 18. пук нарочито две његове чете, којима су командовали пок. Љугомир Ђорђевић и тешко рањени Павле Јуришић-Штурм. У једној од тих чета, којима ће се српска војска дичити на сва времена, био је водник пешадијски потпоручник **Јеврем Ж. Стојковић**, који се на крваву мегдану показао достојан син свога оца, прослављеног јунака из оба ранија српско турска рата и српско бугарског рата пок. Живка — црног Жице, артиљеријског капетана. Поносећи се што је дете јунака млади Јеврем је био неустрашим тамо где је смрт немилостиво косила. Када је један од највећих хероја овога рата, пок. Љугомир као потпоручник Јеврем га је на својим рукама прихватио, а чету је не само задржао но ју је умео својом смелости да одушеви на нову очајничку борбу, да освете свога омиљеног командира. Потпоручник Јеврем је тек прошле године изашао из Вјене Академије а на бојном пољу се показао као официр који чини

ПЕШАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК

Јеврем Ж. Стојковић

ЈУНАК СА МЛАДОГ НАГОРИЧАНА

часть војска, којој припада. Када је један од учесника овога рата хвалио држање, храброст и способност младога Стојковића један од прослављених јунака из прошлих ратова са задовољством је рекао: „Није чудо, такав му је и отац био!“ И одједном у овом рату Јеврем се својим држањем показао само достојним сином једнога јунака, који је и непријатељу импоновао, те је његову неустра-

шимост похвалио и сам Врховни командант онда противничке војске, пок. кнез Батемберг.

Доносећи слику младога јунака сматрали смо за дужност да уз њега ликом прикажемо и оца му, као што ћемо се у будуће чешће сећати поред храбрих данашњих ратника и њихових прослављених предака.

СА БОЈНОГА ПОЉА

Наши болничари уносе на носилима рањене војнике у санитарски воз.

Добар савијет у рату много значи, јер је у стању да спасе хиљадама живота. После битке на Куманову наш санитар имао је пуне руке посла, јер је на бојном пољу лежало хиљадама рањеника, који су вапијали за помоћ. Рањеника је било много, а болничара мало, те се није крај најбоље воље и неуморна труда, могло на све стране доспети. Многи рањеник изгубио је живот само због тога, што на време није дигнут са крвавог разбојишта, по је на њему онако рањен и немоћан прележао целу ноћ; а киша га је тукла непрестано. Но спасло се много, више но и у једном рату до сада. Процент умирења код рањеника је мали, необично мали, а сви рањеници са Куманова већ су изашли из болница и већина их је већ на бојном пољу понова с пушком у руци. Наша слика представља како су рањенике транспортовали с бојнога поља санитарским возовима у Београд,

Наша телеграфска чета на послу: подиже телеграф.

Техничка савршенства у многоме су се огледала у овоме рату и благодати од технике показале су се огромне. Једино што нисмо стигли да опробамо наш ваздухопловни парк, а све друго функционисало је као сат. Наше инжењерске трупе, о којима се, из нама непознатих разлога, писало тако мало, показале су се у овом рату да су дорасле тешком и пуном одговорности своје задатку, а наши инжењерски официри показали су ретку спремност и велику прилежност на послу, те су у многоме олакшали дејство главних родова оружја и не мало допринели сјајним успесима наше војске на бојном пољу. Све граде инжењерије послужиле су управо идеално, како се само може пожелети. Наша слика представља војнике телеграфске чете, који на бојном пољу намештају телеграф и телефон. Један од њих је наш друг по перу Вељко М. Мушички, секретар грађевинског одељења општине београдске,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БАЛКАНСКИ РАТ

— У СЛИЦИ И РЕЧИ —

4.)

Полазећи у бој нама је прво на уму било доћи до слободног изласка на Јадранско море, како би се и економски потпуно ослободили од свих и свакога. Са страховитим напорима српска војска успела је да заузме Драч и Љеш и да целу обалу од Црне Горе до утоке Шкумбе ослободи и прокламује на њој власт српске краљевине.

Пролазак српске војске, дринске и шумадијске дивизије другога позива кроз непроходне, ненасељене, смеозима засуте пуне крајеве Албаније долази у ред најславнијих војничких подухвата, успешно изведених Ми смо о том хероизму српске војске која је у овом походу показала, да њеном продирању ништа и нико није у стању стати на пут, већ говорили и у неколико га и у слици приказали а накнадно ће о томе бити и више речи и више слика.

Од освојених пристаништа Драч је најважнији. Њега су још на пет столећа пре Христа основали Коринћани

и дали су му име Epidamnos. Римљани су га назвали Durhachium и за њихове владе био је главно пристаниште провинције Illyria Praevalitana. Помпеј га је изабрао за главно табориште и позвао је цео сенат из Рима у Драч и ту је Цезар добио две победе. По подели римскога царства Драч је припао источном делу и у четвртм веку био је на врхунцу своје славе и моћи. Тада је био не само главно место Новог Епира но центар целога западнога дела Балканскога Полуострва. С Византијом је имао везу великим добрим друмом. У шестом веку је Драч био престоница краљице Амаласунта. Византиски цар Михаило Дукас га је за неко време подигао на војводину. Доцније су му се ређали као господари Нормани, Византија, Мљетци, Филип Тарентски, Навари и Анжујци. Под Турцима је био четири стотине и десет година, од 1502 до новембра 1912. када је на њему победоносно пободен српски тробојни стег. Турци су Драч, који има пуно услова за напредовање потпуно занемарили. Некад цветајуће морско пристаниште српска војска затекла је као блатњаво, напуштено, бедно приморско сиромашно месту. Па ипак се из Драча извози за два милијона динара, а тај ће се извоз под нама силно подићи и Драч ће под српском влашћу бити опет што је некад био. Драчка лука, коју представља наша слика, када би се ишчистила могла би се употребити и као лука за убојне лађе и то је један од јакних разлога, што су се наши непријатељи упели из петних жила да Драч не буде наш.

О Драчу се у нас мало зна те ће бити од интереса, да га, по опису наших војника, речима насликамо, јер је он једна од наших највећих, можда и највећа добит у овоме рату.

Драчко пристаниште је доста пространо, чисто и

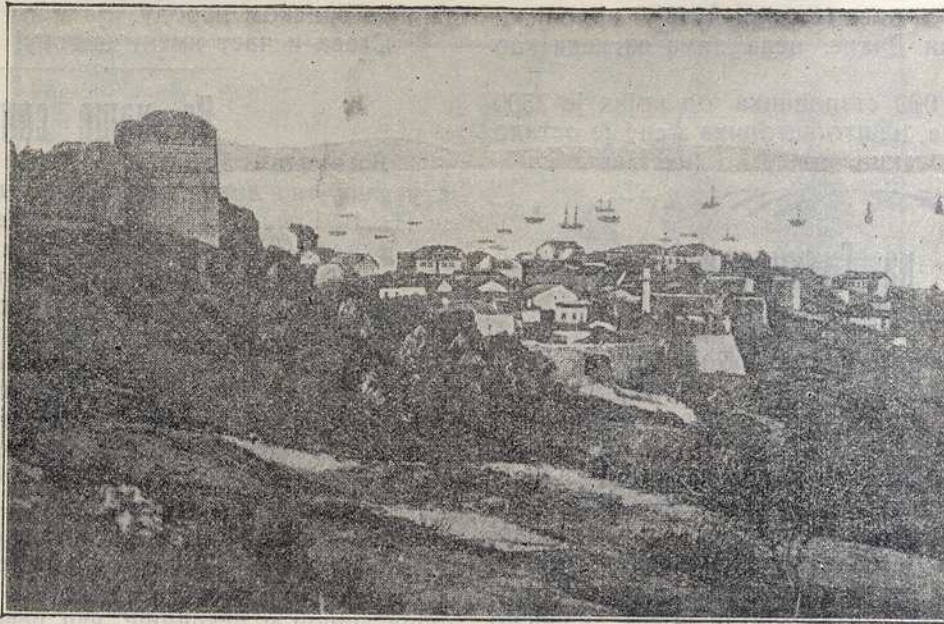
насуто набијеним шљунком. Од њега иде главна улица, кроз цео град. Улица је уска, али доста чиста, насуто такође набијеним шљунком, а са обе стране има мали тротоар. Одмах до самог пристаништа, са леве стране, пружа се парк — шеталиште — са доста дрвета. Ту видите крајем децембра и у почетку јануара бели цвет од бадема, тако да се цео овај парк бели. У пристаништу лађе и многи чамци. Око пристаништа су највеће куће, магаци, дућани и државна надлештва. Одмах преко пута од шеталишта налази се на три спрата велика кућа, пређашњи турски *ућумат* а сада српска дивизија и окружно начелство. Први спрат ућумата, као и први спрат поште, озидани су на сводове, те кроз њих иде главна улица у град. Око ућумата много је лепих кућа и магацина.

Пре 30 година у Драчу је било само око 400 кућа, које су биле од слабог материјала, али доцније Драч је знатно напредовао. Причају, да су све куће око пристаништа подигнуте за ових 30 година.

С обе стране главне улице све је дућан до дућана. Дућани су пуни свакојаке робе из свију приморских градова. Ту су: бакали, дућани са колонијалном робом, пиљари и многе занатлије као: пекари, обућари и т. д.

Ту је и неколико лепих кафана, међу њима и један хотел, а друга два хотела су парку.

Кад се погледа Драч са града, виде се велике зидине, остаци од некадашње тврђаве, а цео Драч дели се на махале. Она махала, која је до мора и пристаништа, а која је у старој тврђави, зове се *Јалија*, Она је најнасељенија; у њој је главна чаршија многе занатлијске радионице, дућани и кафане. Од те махале на северо-запад уз брдо, куће су за становање и око сваке куће ма-

ДРАЧ, српско морско пристаниште

ња је или већа ограда — двориште. У скоро сваком дворишту има по нека маслина, смоква, бадем, наранџа или лимун.

Наранџе, у ово зимње доба, врло лепо изгледају на дрвету као да га је човек окитио великим, жућким „сеферинима“. Наранџе се беру ових дана и сада су у Драчу врло јефтине (три комада за пет пара) а тако их много има, да се деца по сокацима играју њима.

Изван града је махала *Топана*, која лежи на северној страни од града или главне вароши. То је махала направљена од пре 25–30 година, у њој је грчка школа амам и два парна млина, а ту су и разне занатлије као: ковачи, казанџије, кујунџије и т. д. Грчка школа је врло лепа зграда и у њој је сада војна болница. У тој махали има и неколико приватних лепих кућа, као: кућа браће Ђурашковића, хан једног Грка, кућа Амит-бега. Од махале *Јалије* уздиже се мали брег, који до половине заузима тврђава, а изван града јужна страна тога брега до махале *Топане* зове се *Пала*. Друга страна до мора зове се *Калма*. Обе ове махале насељене су Србима Бошњацима Мухамедове вере, који су овамо дошли после уласка Аустријанаца у Босну, а који и овде говоре матерњим језиком српским, а врло мало или никако не разумеју турски или арнаутски.

Путнику падају у очи, кад погледа са града на варош, три турске џамидје; две у граду а трећа у Топани, које немају тако велике шилке, као оне у Ђаковици, Призрену и Приштини

Посматрајући пристаниште поглед се путников зауставља на српској тробојци, која се вије више пристаништа, на оној српској тробојци која је 500 и више година чезнула за српским морем, за Драчом. У близини пристаништа је врло лепа православна црква и сахат кула.

Све су школе, и турске и грчке, по споредним улицама и више изнесене у брдо, јер има више простора за њих, али су сада затворене због рата као и наше, јер су многе претворене у болнице, а по неким станује и војска. Куће су све окречене и лепе. Капци, којим дућане затварају, премазани су плавом бојом те све куће дају изглед лепе и чисте вароши, а улице се сваког дана чисте. Блата има само по споредним улицама, изван главне чаршије, које су у равници и када киша пада, иначе је цела варош сада чиста.

Природа је у Драчу веома богата и издашна, а клима у ово доба тако умерена, да сада нема ни једне пећи по кућама нити по каванама. Снег готово овде никад и не пада, а и ако пада, он само неколико часова траје, па се истопи. Киша зими пада готово сваког другог дана, а преко ноћи дувају врло јаки ветрови, али не хладни. Дакле, цела зима изгледа као код нас април месец.

Град Драч има 6 000 становника, од којих је 2500 православних хришћана, нешто католика а све је остало муслиман, већином Босанци. (НАСТАВИТЕ СЕ)

Јунак из Галичника

— Херој са Нагоричана —

На нашој слици видите челик Србина из лепог нашег Галичника, који је силно љубио свој народ и слободу, па за њих своје груди често излагао куршумима и најзад и свој живот положио, само да му родни крај добије — слободу. Војвода Доксим је из реда оних наших четника, који се својим јунаштвом никад није разметао, али је када дође „стани пани“ увек показао, да је достојан старих опеваних наших хајдука, јер је био у стању „стићи и утећи и на страшном месту постојати“. Доксим је био интелигентан човек, извесно најјача интелигенција свога краја. Школовао се у Призрену и Београду и био је у своје крају учитељ све док није почела четничка акција, а тада јој се предао свом благородном душом својом. Био је неустрашим и вредан и Српство у Галичнику и тамо где је он као орао крстарио са својом храбром четом никад неће забравити свог заштитника, свог омиљеног војводу.

Када се четничка акција, под утицајем нових прилика утишала војвода Доксим оставио је пушку и бомбу, али се више није могао дохватити пера и креде. Није се вратио у школу но се посветио трговини, у којој је, благодарећи својој бистрини и интелигенцији, показао врло лепе успехе. Трговао је вином и др производима, којима је нашао врло добру прођу у Кајиру и Александрији, где је могао лепо успевати са знањем језика енглеског, турског и арнаутског, које је говорио као и свој матерњи језик.

Када се осетило, да се на Балкану нешто спрема и да предстоји поновна подела Косова Доксим је дигао руке од трговине, напустио је своје послове и похитао у Србију, да спреми чету и са њоме помогне српској војсци у извршењу њена задатка.

Он је сматрао за највећи грех да седи скрштених руку сада када Србија чини један управо очајнички напор и подиже сву своју убојну силу, да његовом родном крају донесе слободу. Пре но што ће српска војска прећи границу он је већ саставио чету малу, али

одабрану и са њом је био у претходници прве армије, којој су комите учиниле драгоцене услуге.

На Нагоричану тамо где се крв највише лила биле су — комите. Турци су страховито наваљивали много надмоћнијом силом, али напред нису ни корака могли, јер су пред собом у првом реду имали комите, који су с презрењем небројено пута гледали смрти у очи па јој се и сада у очи смеју. Турци су ту осетили истинитост оне стиховне мудрости: „Бој се, оног ко је свико без великог мријет јада!“

Комите су давале отпор, који се не да скршити, али их је све мање бивало. Падали су као снопље, али Турчину нису дали ни стопу напред. Ту падоше смртно рањени војвода Дејан, војвода Бабунски, војвода Долгач, поручник Ранковић, поручник Ковинић и други.

Смрт ту покоси уз добросрећног попа Гапона и небројене друге неустрашине четнике и храброг им војводу Доксима, који је своју скупо откупио главу. Борио се као лав и продирао напред. Када су сутра дан наши по крвавом разбојишту прегледали пале јунаке на сто метара испред свих осталих наших војника и четника нашли су свега искасапљеног Доксима, а око њега безброј мртвих Турака, које је са земљом сравнио херој Доксим.

Спомен таквога јунака вечно ће живети у благородном српском народу.

Слава и част имену његову!

Уз наше слике.

Кнегиња Јелена. — Први лист данашњег броја украшујемо ликом симпатичне наше Кнегиње, јединице Њ. В. Краља, супруге кнеза Јована Константиновића, која је неизмерну своју љубав према своје народу и Отаџбини показала и у овим озбиљним данима, похитавши првих ратних дана чак из далекога Петрограда на бојно поље, да и сама пружи своју сестринску помоћ рањеној браћи. Оно неколико нећеља што их је у Србији пробавила провела је највише по болницама, међу рањеницима, који су благосиљали благородну душу и племенито срце наше младе Кнегиње, коју ће за то Бог наградити дугим и срећним животом.

Наши под Једреном. — Велика наша слика приказује живот наших војника пред опсађеним Једреном за време примирја. После дуге борбе и мука по рововима и опкопима када је објављено примирје војници дануше душом и искочише ван ревова из којих ни главе нису смели помолити, ако им је живот мио. Бадње вече је. Војници из целог седмог пука другог позива, наши Београђани, иступили се око колосалних ватра, на којима пуцкарају бадњаци, а око бадњака другови се похватали у коло па тресу ли тресу уз танке гласе малих двојница. Мало даље на ражњевима врте се многи Божићни прасци, које ће залити румеником вина, кога је доста, и доброг и јефтиног под Једреном. Снимак је овај оригиналан, а дело је једног угледног француског уметника, који се случајно нашао у опсадној војсци, па га је расположење и добра воља српских војника толико изненадила, да је осећао потребу, да овај моменат у слици сачува за будућност.

† **Љутомир Ђорђевић** је пошао у кумановску битку као капетан друге класе и командир чете у 18. пуку, а из битке је изашао као — мајор. Он је, уз мајора Војина Поповића, војводу Вука, једини српски официр који је добио такво признање за херојско своје држање. Кумановска битка истакла је читав низ живих и славно палих јунака, а први међу првима је мајор Љутомир, који се лавовски борио с својом маленом четом с читавим турским корпусом и овоме је могао не само да супрот стане но и да га задржи у продирању. Оно што је мајор Илић у српско турском рату, а Катинић у српско бугарском рату то је у кумановској битци мајор Љутомир, чија ће се слава проносити докле тече сунца и месеца, докле и последњег Србина траје.

Заузеће Санцака

— ИЗ БЕЛЕЖАКА ЈЕДНОГА ЧЕТНИКА. —

Глас о мобилизацији српске војске затекао ме је у Београду где сам био на студијама. Како је био силан тај глас, који је наговештавао да ће и мојој браћи у Старој Србији синуги сунце слободе, које и мене топло греје у слободној Краљевини. У Хотел „Паризу“ нађох старог и уваженог проту г. Милана Ђурића. Он беше сав срећан; на лицу му се озараваше младићска свежина. Ја му рекох да сам готов да пођем у помоћ својој браћи. Прота ми благо, смешећи се, рече:

„Вукота, причекај мало док се изврши мобилизација војске па ћемо заједно у Санцак, тамо нас браћа зову“.

Нисам у стању исказати силно одушевљење у томе часу, кад видех старину Прота, како му сваки мишић игра од радости и дубоке наде у вечну правду. Обећах му да ћу причекати, али у себи помислих „Морам ја пре тебе добри Прото“. Одмах после тога отишао сам у Ужице не јављајући о том ништа Проти.

Тамо нађох своја два друга, који већ беху спремни за полазак. Истога дана је био спреман и IV. пук Стевана Немање да отпугује на Јавор. Добротом г. Павла Вујућа, професора и резервног поручника.

добихи ја ратну спрему. С друговима се придружим војсци и нисам се од ње одвајао до српско-турске границе на Јавору. Истога дана у вече стигосмо у Ивањицу у најбољем расположењу. Војска је била одушевљена и весела. Овде нађох Срету Вукосављевића, учитеља из Пријепоља и војводу усташа из Санцака, који је био овде на лечењу од задобивене ране. Рекох му, да желим с друговима ступити као четник у његову чету, која је већ оперисала по Сан-

цаку. Он ми одговори „Хајде право на Јавор, а ето и мене кроз неколико дана, док се мало опоравим“. Сутра дан зором продужили смо заједно с војском пут на Јавор. Војска са својим официрима била је веома расположена, те нико није ни осећао умор од пута по врло хрђавом времену. У вече тога дана били смо на српско-турској граници. Ту се војска улогорила и чекала час кад ће јој њен врховни командант Њ. В. Краљ Србије Петар I. издати заповест да пође у свети бој за народ свој. Војводин долазак очекивао сам с највећим нестрпљењем.

Овде нам дођоше још неколико нових другова, студенти из Србије и Санцака. Било нас је свега десетак. Сви смо са највећим нестрпљењем очекивали војводин долазак. У суботу 29. септембра испуни нам се и та жеља. Долазак војводин све нас је јако обрадовао те се сви скуписмо око њега, сваки је имао по нешто да га пита. Он нам саопшти, да будемо потпуно спремни, јер ћемо одмах прећи границу. Нашој радости не беше краја. Скоро целу ноћ провели смо у ћеретању чекајући расвитак дана. Рано изјутра војвода нас је затекао све спремне па нас онда упозна са старим четником Илијом Поповићем из Берана. Око подне већ смо били у Новопазарском санцаку на караули Дебелом Брду. Тек што смо сели да се мало одморимо чусмо плотуне пушака, који

су долазили с леве стране од нас. Стари четник Илија већ је био на свом послу. Узе пушку и оде мало напред, за тим се врати и извести нас, да су турски кордуни, који су се раније повукли с овога места од четника, напали на село Тисовицу. Војвода одмах нареди полазак ка селу у разређеном стрељачком строју.

После једног сата трчећи изађосмо на једно брдо више Тисовице. Војвода нареди, да се одатле пуца плотунима преко села, да би дали Турцима на знање да смо и ми ту. После ове прве ватре Турци напустише село и повукоше се ка Калипољу. Ми се полако спустисмо у село и заноћисмо код виђеног сељака Радоја Чкоња.

Вој на Чукама

Пред саму зору стража нас извести, да се чују плотуни турских пушака у селу Буковику испод самих Чука Калипоља. Одмах се упутисмо тамо. На путу нас извести један сељак, како су Турци из Урсула и Кладнице напали на Буковик; пале и плачкају српске куће. Наши тамошњи сељаци с једном четом устаника храбро су се бранили од ових познатих зликоваца, али навала Турака била је велика, те су их Турци пре нашег доласка потисли и заузели буковичку малу и цркву, коју су потпуно искварили.

Војвода с десетак четника упути се и за огранка једног брега, који граничи Буковик с јужне стране да би напао Турке с леђа. Ми остали остадосмо да бранимо његов прелаз од Турака. Чим је војвода стигао на брег, поче нападати плотунима на Турке с леђа, а ми смо их били с бока. Турци изненађени овим војводиним нападом почеше се повлачити ка Чукама, где су имали два шанца. Сад смо ми могли наступати једном косом према шанцу, јер је војвода био на таквом положају да је

Наши у Санцаку: коњица у извиђању.

гађао право у шанац и бранио нам наступање.

Наступање је било веома тешко због унакрсне ватре од Турака и наших, али ипак успешно. Турци се моралоше и одатле повући преко кршевите висоравни Чука другом шанцу, који је био на самој падини те висоравни.

На левој страни ових положаја налазила се друга чета на вису Јастребцу, те је с бока обасула Турке ватром при повлачењу. Ми смо већ били на рову шанца. Моменат је био свечан кад забрујаше звуци народне химне „Боже правде...“ У шанцу нађемо неколико мртвих Турака и један велики бакрач меда, кога су Турци опљачкали у Буковику. Били смо гладни те нам то добро дође да се подкрепимо. Али стари четник Илија Поповић није губио време. Он је почео одмах наступати к другом шанцу те смо и ми њему следовали. На једном Турци потеше искапати из шанца и повлачити се. Сви смо се питали: „Шта то би!? Доцније нам би све јасно. Турци су били изненађени нашим страшним дејством и одмах су почели искапати и напуштати шанац, али племенито и храбро срце Илијино престало је куцати за увек. Непријатељско тано погодило га је по сред чела. Својом херојском смрћу оставио је вечан спомен међу својом браћом за чију је слободу и свој живот жртвовао.

(Свршиће се.)

КОСОВСКИ ОСВЕТНИЦИ.

Војвода † ДОКСИМ МИХАЈЛОВИЋ,
са својом супругом

Победна песма

— Посвећено Њ. К. В. Престолонаследнику Александру. —

Над Балканом огрануло,
Ново сунце, нових дана;
Ново јутро освануло,
За Словене са Балкана.

С Дурмитора и Витоша,
Са Авале преко Шаре,
И с Олимпа брат је поша,
Где топ грми, небо пара.

5 децембра 1912 г.
Скопље

И ко олуј пребродише,
Стару земљу пуну блага,
Царство старо задобише,
Загрљена браћа драга.

После боја за слободу,
Погледају на домене,
И певају песму роду:
Бог да живи све Словене.

Пера Ж. Илић.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS